

meratio modicum à parietibus subvexa pilis XLVIII quadratis innititur, pedes ternos ab unoquoque latere crassiss; quæ quatuor ordinibus numero duodenario partita symmetriam quintuplicis porticus elegantem per castelli longitudinem efficiunt. Totum est lateritium, summa soliditatis propter murorum crassitudinem magnam: cujus interiores parietes atque pila diligenti tectorio contra percolationes aquarum vestita sunt. Atque in testudine sunt item foramina multis in locis, per quæ olim aqua hauriri solebat; & ex alto patebat ingressus utrimque tam à fronte, quam à tergo per scalas lapideas graduum XL, quorum alter jam obstructus est. Pavimentum à lateribus altius est ad mediam porticum usque, per cujus intercolumnia gradibus quinque descenditur utrimque in aliud inferius media porticus; in cujus fine gradibus rursum aliquot descenditur in humilius aliud quoddam solium juxta scalas & ingressum obstructum; in quod olim aquarum sordes confluisse videntur, quæ per scalas exhaustis aquis denique per castellarios servos exportabantur. Pavimentum autem omne ex opere Signino densissimo diligentissime constipatum atque complanatum est; ut nunc etiam temporis aquas facile contineat, pluvius infusus & in infimo dicto solio restagnantes. Divinant quidem aliqui & ex conjecturis colligunt Lucinium Lucillum authorem esse; alii Agrippam constructo hoc receptaculo collegisse aquam in classis usum scribunt.

Bajarum
veteres deliciae.

Hinc ad mare digressus viator Bajanum finum, & Venerum, ut à Martiale vocatur, litus attinges; quam quondam habitatum, tam desertum hodie: meritoque foedissima animalia potiuntur loco, quem olim turpissimæ vitæ homines frequentarunt. Nec nego clarissimos viros Marium, Pompejum, Cæsarem Bais delectatos fuisse: sed hi longius ab hominum face qui in imo luxuriabantur, recedentes, villas suas superioribus jugis imponere, unde despicerent Bajarum delicias. Neque ea voluptariæ ædes, sed, quod militares viros decebat, veluti castra quædam fuere, ut Seneca censet; & omnis gymnasia virtutis. Officinæ illæ vitiorum, quas boni scriptores damnant, proxime mare erant: ibi lavabant, epulabantur, indulgebant, uno verbo, cuilibet libidinum generi; & quo magis emeretur luxus, superbissimis ædificiis incluserunt tepentis aquæ fontes, quæ Therma vocabantur. Templis implebant litora, scilicet ut dii luxuriæ suæ spectatores essent, quos si vindices scelerum metuissent, nequaquam in adeo profano loco collocassent: ablegassent procul à conspectu flagitiorum, quæ alia super alia patrabantur. Venerem tamen non inepte, spurcissimam deam, devoti scilicet numini ipsius, honore templi affecerunt, quod supra Portum nunc quoque conspicitur. Dianam minus apte, inimicam & otii & voluptatum assuetamq; laboribus deam, tamen templo dignati sunt, quod pone Veneris fanum exstat, cervi & muli & similia Dianæ consecratorum animalium simulacra retinens. Rotundum illud ædificium, quod Il Truglio vo-

Italia.

cant, Mercurii aliqui, plures Solis fuisse suspicantur. Neque ambigo multas alias sacras profanasque ædes in Bajano litore fuisse: quæ vero quotque fuerint, nec auctor quisquam tradit, nec ex ruderibus facile colligere est; adeo confusa sunt, & alicubi neque ipsa quidem exstant, hausta aut superaggesta humo aut mari. quod continentis quantum spatium occupaverit, vel strata silice via, quæ sub vitreis vadis utcumque integra latet, indicabit. Bajanum hunc finum à Bais opido nominant uno ore geographi, quod impositum fuit ipsi litori. ita enim idem Strabo: Misenum ubi circumflexeris, sub ipso statim promontorio portus est: & post hunc litus profunditate immensa in finem reducit, in quo litore Bais sunt. Vnde id maritimum opidulum vocavit Iosephus. De cetero species loci pro quantum diversa est ab illo Horatii elogio:

Nullus in orbe locus Bais præluet amœnis.

Iam nec amœnæ sunt, nec vel ad agri speciem exultæ. solitudo mera, vepres & dumi, serpentum stabula. hominem vix videas in toto litore, nisi quod supra Portum impositam jugo arcem pauculi milites præsidio obtinent. Vere huc confluit multitudo hominum haut parva, sanitatem quærens & sperans aut ab aquis, quæ non in specubus modo, sed aperti adeo pelagi vadis calent: aut ab hypocaustis, quæ in imminentibus æquori tumulis excisa igneo halitu fervent, eliciuntque noxios è corporibus humores. Verè Plinius, Nusquam largius, scripsit, quam in Bajano sinu emicant benignæ aquæ pluribus auxiliandi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida salsæ mixtura; vapore quoque ipso aliquæ prosunt: tantaque eis est vis, ut balneas calefaciant, ac frigidam etiam in solis fervere cogant. Obsonia quoque percoquunt. Iam generatim nervis prosunt, pedibusve aut coxendicibus, aliæ luxatis fractisve; inanunt alvos, sanant ulcera, capiti, auribus præsertim medentur, atque oculis Ciceronianæ. Vere Plinius, & experientur nostra ætate ægri, quod nihil natura mutavit. Atque ut hodie locorum natura est, ceteras inter thermas præstant illæ quæ Tritula vocantur, tum virium magnitudine, tum vehementia caloris, qui è solo exhalat adeo impetuofus, ut prope spiritum intercludat.

Faciem loci hujus Ioannes Franciscus Lombardus incompofite quidem, sed graphice satis descripsit: esse scilicet instantem æquori rupem Tritulinam nomine, cavam circa radices, atque in cellæ modum fornicato opere suspensam; hic manare aquam semel interdiu, semel noctu, ut Luna oriatur occidatque; fervere autem & fumare, & placido fluxu scrobi cuipiam illabi, quam cum repleverit, pergere porro ad mare, partem vero ad fontem, unde profluxerat, relabi. At in rupis fastigio cryptam multis gradibus adeundam patere in longitudinem aliquot passus, latam pauculos pedes, suaviter fragrare; quam qui recti iniverint, multo confestim

Iiii

sudore

Bais olim
oppidum.

Tritula
Therma.